

ЗАКОНОДАВСТВО КИТАЮ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ НЕПОВАГИ ДО СУДУ

CHINA'S LEGISLATION IN THE FIELD OF COUNTERACTING OF CONTEMPT OF COURT

Терещук Г.А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Тернопільського національного економічного університету

Мальований П.С.,
студент першого курсу магістратури
юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету

У статті наведено сучасний законодавчий досвід Китаю у протидії проявам неповаги до суду. Для цього досліджено та проаналізовано норми сучасного китайського права (як процесуального, так і матеріального). Міститься порівняння з нормами українського права, які регулюють аналогічні відносини. У статті неодноразово згадується про заходи процесуального примусу, передбачені китайськими законами, тобто вперше зазначено всі правові наслідки проявів неповаги до суду. Окремо згадуються діяння, які вважаються проявом неповаги до суду і є кримінально караними. Увага приділена особливостям правової системи Гонконгу. Оскільки право Гонконгу має відмінності від того, яке діє в Китайській Народній Республіці, воно розглядається окремо. Наведено певні особливості, що передбачені Законом про місцевий суд (District Court Ordinance).

Ключові слова: відповідальність, неповага, КНР, правопорушення, судді, кодекс, суд, законодавство, штраф, арешт.

В статье приведен современный законодательный опыт Китая в противодействии проявлениям неуважения к суду. Для этого исследованы и проанализированы нормы современного китайского права (как процессуального, так и материального). Содержится сравнение с нормами украинского права, регулирующих аналогичные отношения. В статье неоднократно упоминается о мерах процессуального принуждения, предусмотренные китайскими законами, то есть впервые указаны все правовые последствия проявлений неуважения к суду. Отдельно упоминается о действиях, которые считаются проявлением неуважения к суду и являются уголовно наказуемыми. Внимание уделено особенностям правовой системы Гонконга. Поскольку право Гонконга имеет отличия от того, которое действует в Китайской Народной Республике, оно рассматривается отдельно. Приведены некоторые особенности, предусмотренные Законом о местном суде (District Court Ordinance).

Ключевые слова: ответственность, неуважение, КНР, правонарушения, судьи, кодекс, суд, законодательство, штраф, арешт.

The article presents China's current legislative experience in counteracting contempt of court. For this purpose, the norms of modern Chinese law (both procedural and material) have been researched and analyzed. The comparison with the norms of Ukrainian law that regulate similar relations is contained. The article has repeatedly mentioned the measures of procedural coercion provided by Chinese laws. That is, for the first time, all legal consequences of contempt of court are indicated. Separately mentioned acts, which are contempt of court, and are criminal punishable. Attention is paid to the peculiarities of Hong Kong's legal system. Since Hong Kong's law differs from that of the People's Republic of China, it is considered separately. Some features are provided in the District Court Ordinance.

Key words: responsibility, contempt of court, PRC, offenses, judges, code, court, law, fine, arrest.

Постановка проблеми. Правові системи країн Азії – одні з найстаріших у світі. Це переважно країни, які протягом значного періоду розвивалися під сильним впливом релігійних норм, філософських вчень (наприклад, Китай – під впливом даосизму, конфуціанства й легізму) [1, с. 240], але сьогодні в більшості з них дуже відчутно проявляються елементи романо-германської або англо-американської правових сімей. Відповідно до традицій, звичаїв формувалося право, ставлення громадян до нього, до держави та її владних інститутів (у т. ч. судів). Конфуціанство, що було тривалий час панівним вченням у китайському суспільстві та відіграло роль офіційної ідеології, не вітало судового захисту прав громадян. Вважалося, що доброякційний громадянин повинен самостійно спробувати врегулювати конфлікт шляхом досягнення компромісу та част-

кової відмови від своїх вимог [1, с. 242]. Зокрема, конфуціанство і досі є панівним у правосвідомості та менталітеті китайців. Це вчення не визнавало ролі судових органів у загальному житті суспільства, а також не було «прихильним» до права. Однак це не означає, що держава проявляла чи проявляє інертність стосовно забезпечення порядку судочинства, авторитету права та справедливості тощо.

Стан опрацювання. Тема відповідальності за неповагу до суду в іноземних державах була неодноразово об'єктом досліджень вітчизняних вчених-правників. Зазвичай вивчався досвід європейських країн, країн-сусідів України. Сучасне право Китаю у цій сфері відносин недостатньо вивчене. Схоже питання було порушено в науковій публікації А.Л. Остафійчук, але воно потребує глибшого дослідження з орієнтацією на сучасне діюче право,

враховуючи різні нормативно-правові акти, а також беручи до уваги настання інших видів відповідальності за неповагу до суду.

Виклад основного матеріалу. Загалом зазначимо, що чинне в Китайській Народній Республіці (далі – КНР) законодавство таки передбачає відповідальність та інші правові наслідки за правопорушення проти правосуддя, надає суддям повноваження реагувати на вчинення таких правопорушень, а також на інші неправомірні дії. Ст. 8 Закону КНР «Про суддів» звучить так: «Судді мають право не терпіти втручання адміністративних органів, громадських організацій або фізичних осіб під час розгляду справи, відповідно до закону» [2]. З іншого боку, є деякі норми зобов'язуючі, наприклад, така: «учасники засідання та інші присутні особи повинні дотримуватися порядку в судовому засіданні» (ст. 101 ЦПК КНР). Як і в інших країнах (у т. ч. англо-американської правової сім'ї), в Китаї настають схожі правові наслідки за прояв зневаги до суду, такі як: видалення із зали судового засідання, накладення штрафу, арешт, притягнення до кримінальної відповідальності. Хоча існують певні відмінності. Цивільний процесуальний кодекс КНР містить положення про примусові заходи у разі цивільно-процесуальних правопорушень (до того ж нагадаємо, в ЦПК України є глава 9 «Заходи процесуального примусу»). Примусові заходи повинні прийматися тільки за рішенням народного суду – як в аналогічних провадженнях у багатьох інших країнах приймається самим судом, у т. ч. і в Україні. Особи, які порушують порядок у судовому засіданні, можуть бути піддані громадському осуду, видалені із зали судового засідання, їм може призначатися покарання у вигляді штрафу або арешту.

Якщо проявляється неповага до суду під час розгляду кримінальних справ, головуєчий повинен зробити попередження про неприпустимість порушення порядку [3]. На відміну від законодавства України, ЦПК КНР не передбачає попередження, але зазначає інший вид примусових заходів – піддання правопорушника громадському осуду. Наявність цього виду примусу пояснюється ще існуючим в Китаї впливом моралі, звичаїв тощо. Власне, людська думка і мораль є сильним фактором забезпечення порядку та недопущення різних порушень. Особи, які шумлять у залі судового засідання, штурмують зал судового засідання чи ображають, обмовляють працівника суду, погрожують або завдають побоїв працівнику суду, серйозно порушують порядок у залі судового засідання, згідно з законодавством притягуються народним судом до кримінальної відповідальності. За пом'якшуючих обставин їм призначається штраф або арешт. У кримінальному судочинстві Китаю за пом'якшуючих обставин правопорушників можуть лише примусово видалити із зали суду (хоча суд зберігає за собою право накладити штраф або взяти під варту на строк до 15 днів). У такому разі суд оцінює тяжкість правопорушення і відповідно проводить кваліфікацію. Особи, які беруть участь у справі, можуть бути покарані народним судом (залежно від

обставин), а за наявності складу злочину (що повинно бути обов'язково встановленим) притягаються до кримінальної відповідальності.

Зокрема, Кримінальний кодекс КНР передбачає відповідальність за: 1) фальсифікацію, знищення важливих доказів, перешкоджання розгляду справи народним судом; 2) примус свідків шляхом насильства, погроз або підкупу до відмови віддачі показань або примус інших осіб шляхом підбурювання, підкупу чи погроз до дачі неправдивих свідчень; 3) приховування, переміщення, продаж, псування опечатаного майна, арештованого майна або описаного майна, що підлягає збереженню; 4) образу, наклеп, лихослів'я, побої стосовно працівників суду, осіб, які беруть участь у справі, свідків, перекладачів, експертів, осіб, які здійснюють огляд на місці, й осіб, які сприяють примусовому виконанню рішень; 5) перешкоджання шляхом насильства, погроз або іншими методами виконанню працівниками суду службових обов'язків; 6) відмову від виконання рішення або ухвали народного суду, що вступили в силу.

У разі вчинення таких дій юридичною особою народний суд призначає штраф або арешт відповідальним особам, які представляють її інтереси і які безпосередньо несуть відповідальність за вчинення таких дій. Зазвичай за наявності складу злочину представники юридичної особи відповідно до закону притягаються до кримінальної відповідальності. Якщо певна службова чи посадова особа поводить неналежно (тобто проявляє неповагу), суд має право звернутися в органи прокуратури або інші відповідні органи з юридичним обґрунтуванням необхідності застосування заходів дисциплінарної відповідальності.

Законодавство КНР розрізняє такий окремий вид юридичної відповідальності, як дисциплінарна відповідальність. Її основні ознаки є однаковими як в Україні, так і в Китаї. Специфічними за своєю природою є дисциплінарні стягнення (*jilüchǔfēn*). За «порушення порядку в суді або в арбітражному суді чи перешкоджання нормальному проведенню судочинства або арбітражу» до адвоката застосовується дисциплінарне попередження. Якщо дисциплінарний проступок є тяжким, юридичний відділ органів влади провінції, автономної області або муніципалітету або міста, що має райони, накладає стягнення у вигляді позбавлення права займатися адвокатською діяльністю на термін не менше 3 місяців і не більше 1 року [4]. Це є максимально можливим стягненням у цьому разі. Загальні правила належної поведінки адвоката містяться в Законі КНР «Про адвокатуру» та в «Нормах професійної етики і дисципліни адвокатів», які були прийняті в 1996 р. Види дисциплінарних стягнень прокурора є дещо іншими, як і порядок їх накладення. Так, за прояв неповаги до суду з боку прокурора до нього може застосовуватися догана із занесенням до особової справи, сувора догана із занесенням в особову справу, розжалування, зміщення з посади і заборона призначатися на роботу в державних установах.

Варто зазначити, що законодавство різних країн часто встановлює ліміти призначення покарання за неповагу, наприклад, в окремих випадках максимальний штраф не повинен перевищувати певного розміру. Китайське право не є винятком. Згідно з ЦПК КНР, розмір штрафу, що накладається на фізичних осіб, має визначену межу – не може перевищувати тисячі юанів. Розмір штрафу, що накладається на юридичних осіб, не може бути меншим, ніж одна тисяча юанів і перевищувати тридцять тисяч юанів [5]. Приймаючи рішення про накладення штрафу, суддя не може вийти з цього категоричного правила. Винятків закон не передбачає.

Вищезгадані діяння в окремих країнах кваліфікуються як прояв неповаги або презирства до суду. Наприклад, ті самі дії визнаються неповагою британським Актом від 1981 р. (Contempt of Court Act 1981). На відміну від британського законодавства, китайське навіть не містить виразу «неповага до суду», хоча під цим розуміється ряд окремих злочинів із різним юридичним складом. Про них всіх згадується в главі 6 у розділі «Злочини проти правосуддя». Щодо того, наскільки суворе покарання, наведемо як приклад ст. 309: «Масові заворушення, вчинення нападів на суд, побиття працівників органів юстиції, якщо це серйозно порушує порядок в суді, карається позбавленням волі на строк до 3 років, арештом, наглядом або штрафом» [6]. За правопорушення, які передбачені іншими статтями, настають навіть значно тяжчі наслідки – позбавлення волі максимум до 10 років.

Вивчаючи право Китаю (не важливо, для порівняння чи простого ознайомлення), ми повинні врахувати таке. Особливе місце у правовій системі КНР посідають дві території – Гонконг і Макао, спеціальні адміністративні райони КНР. Гонконг (нині провінція Сянган), згідно з китайсько-британськими угодами, має особливий правовий статус, отримав власну законодавчу, виконавчу і судову систему (лише питання зовнішньої політики й оборони делегуються центральним державним органам Китаю) [1, с. 249]. Там існує окреме від КНР законодавство з питань відповідальності за прояв неповаги до суду, зрозуміло, що там передбачено й інші санкції.

Право Гонконгу зазнало дуже значного впливу з боку Британії і відчутно схоже на «загальне право» англо-американської сім'ї. Закон КНР «Про суддів» лише коротко зазначає право суддів «не терпіти втручання», Закон про місцевий суд (District Court Ordinance) Гон-

конгу більш розгорнуто прописує види, форми прояву неповаги. Він надає повноваження суддям першої інстанції: карати за непокору суду, його наказу чи розпорядженню, карати за порушення здійснення відповідної професійної діяльності, за неналежну поведінку чи за порушення обов'язку, накладеного на адвоката за правилами суду (ст. 48В). Це стосується однаково як цивільного, так і кримінального процесу. Закон визначає, які діяння вважаються проявом неповаги і які настають за них санкції. Зазвичай аналогічні дії є також караними і в інших країнах (особливо англо-американської правової сім'ї), тут особливих відмінностей немає. Згідно з законом Гонконгу, особа може бути визнана винною, якщо навмисно ображає суддю, свідка чи посадову особу суду, навмисно перериває засідання або неприпустимо звертається до суду. Закон дозволяє будь-якій службовій особі суду безпосередньо чи за допомогою будь-якої іншої за наказом судді взяти правопорушника під варту і затримати його навіть до початку засідання, якщо суддя вважає це необхідним. Якщо особа затримана і визнана винною, їй загрожує покарання за вищезазначені дії у вигляді позбавлення волі на строк, що не перевищує 2 років. Суд, залежно від особливостей справи, має право накласти на правопорушника лише штраф, але окремо за кожне таке правопорушення [7]. Тим самим законодавчим актом Гонконгу передбачено кримінальну відповідальність за інші дії, вчинені проти встановленого порядку судочинства (неявка свідка, відмова давати свідчення та ін.). У ньому містяться положення про особливості призначення судом будь-якого покарання (у т. ч. за прояв неповаги). Загалом, Закон про місцевий суд Гонконгу більше схожий на британський Акт від 1981 р., ніж на відповідне законодавство КНР, що є кодифікованим.

Висновки. На основі вищенаведеного ми можемо зазначити коротко таке: попри те, що сучасне китайське право сформоване на основі багатовікових звичаїв і філософських вчень, воно не містить значних відмінностей від звичного для нас. У КНР діють кодифіковані акти, які мають звичну для нас структуру. Правові наслідки проявів неповаги до суду є також різноманітними, як і в інших країнах світу. Китайцям властива повага до державних інституцій. Непідкорення встановленим правилам вважається неприйнятною поведінкою не стільки з погляду права (закону), як із погляду моралі. Саме правосвідомість можна назвати одним із ключових факторів достойної та порядної поведінки. Це найкраще забезпечує повагу до судів, законів, звичаїв і влади загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Порівняльне правознавство: підручник / за заг. ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2012. 272 с.
2. Закон Китайської Народної Республіки «О судьях». URL: <http://law.uglc.ru/judge.htm>.
3. Уголовно-процессуальный кодекс КНР. Ч. 3. Судебный процесс. URL: <https://asia-business.ru/law/law1/criminal/procedurallaw3/>.
4. Lawyers Law of the People's Republic of China (Adopted at the 19th Session of the Standing Committee of the Eighth National People's Congress on May 15, 1996). URL: <https://www.cecc.gov/resources/legal-provisions/law-of-the-peoples-republic-of-china-on-lawyers>.
5. Гражданский процессуальный кодекс Китайской Народной Республики. URL: <http://legal-way.ru/iss09.php>.
6. Уголовный кодекс КНР (Особая часть УК КНР). URL: <https://asia-business.ru/law/law1/criminalcode/code/#6>.
7. District Court Ordinance (Cap. 336). URL: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap336>.